

Mérey Katalin

Viszontagságaim az újvidéki fordítószolgálatban

Szubjektív visszatekintő

Tizenöt évet töltöttem lektorként az Újvidéki Rádiónál (nem számítva azt a két és fél, három évet, amikor egyetemistaként éjszakánként dolgoztam). Nagyon szerettem ott, csak a fizetésem volt kicsi, így 1980-ban elmentem a Vajdaság Autonóm Tartomány Képviselőházának fordítószolgálatába. Mai fejemmel nem tenném meg. (A gittegylet hozzá képest akadémia.) A rádió még a lakáskölcsönömből megmaradt ötévi hiteltörlesztést is sikeresen „átadminisztrálta” az új munkahelynek (noha megtehetette volna, hogy addig nem enged el, amíg ki nem fizetem a teljes 20 évet).

A kérvénybe, amellyel az állásért folyamodtam, be kellett írnom, hogy VAN-E külföldön (hol és milyen ági) rokonom. Igen, VOLTAK, de ezt el kellett volna hallgatnom, én viszont ezt nem mertem nem beleírni. Pedig már rég önigazgattunk... Micsoda idők! Ma kárörömet érzek, hogy ÉLTEK Németországban rokonaim, mert így ÉLVE TUDTAK MARADNI. (Lásd: a németek/svábok kitelepítése, kitelepülése, menekülés a belágerezés elől. Nagyon sokaknak nem sikerült elmenekülniük. Nagymamámat a járeki táborba toloncolták, és ott tömegsírba elkaparták; munkatáborba hurcolták kilencéves unokanővérem...)

A második tizenöt év

Lektor lettem itt is, de micsoda különbség! Igaz, hogy egy teljes rezsiköltség értékével több fizetést kaptam, de a munkánk teljesen fölösleges volt, utóbb meg aljas. Akkor még megvolt az autonómiánk, minden törvényt (!) le kellett fordítanunk a nemzetiségek nyelvére (magyar, román, szlovák, ruszin). Bevallom, sokat tanultam, és megtanultam kutatni: kifejezést, szakszót azo-

nosítani. És megtanultam vitatkozni a fölém rendelt ellenőrökkel, érvelni a véleményem mellett. Esetünkben volt egy jogi ellenőr, dr. Hock Rezső (Goli otok-túlélő – ezen nem a turistaparadicsom-má varázsolt Kopár-sziget értendő) és egy nyelvi ellenőr, Molnár Csikós László, alias MCSL (mindnyájunk Möcsölöje), egyetemi tanár, tulajdonképpen kollégám. Rengeteget kellett érvelnem neki, csaknem minden – általa nem ismert vagy másképp ismert – szó miatt, de érvek, szabályok nem hatottak – ő a jugó magyar SZOKVÁNYT, az „ezt ITT MI ÍGY MONDJUK” elvet képviselte. A többiek ezeket a vitákat kárörömmel vegyes érdeklődéssel figyelték... Amikor MCSL kifogyott az érvekből, azt mondta: vagyunk mi itt olyan szuverének, hogy ezt így mondjuk. Általában hajlott a szó szerinti fordításra. Hogy zöld ágra vergődjek vele, ebben nagyon sokat segített Hornyik György, a drága Gyurka, akit rendszeresen felhívtam a belgrádi munkahelyén. A jugoszláv szövetségi fordítóknál volt föllelhető, nem tudom pontosan a beosztását, de a problémákat fölfogta, segítségével megoldottuk őket, mert kellő tekintéllyel rendelkezett. Idővel, mikor MCSL látta, hogy a telefonért nyúlok, rám hagyta a döntést.

A fordítószolgálatnál volt törzsfordító az a kolléganő, akinek ugyanolyan diplomája volt, mint nekem, de a lesszt és az eggyet így, ssz-szel, illetve ggy-vel írta. Sőt, vitatkozott, hogy ezt így mondjuk, s amikor megmutattam a helyesírási szótárban, nagy kegyesen jóváhagyta: „Jó, akkor javítsd ki, azért vagy lektor, ez a dolgod.” Volt olyan is, aki alá akarta velünk íratni, hogy igazoljuk, igenis járt egyetemre, megvan neki a kisdiploma, noha akkor már nem volt fokozatos oktatás. A hölgyet elbocsátották diplomahiány miatt. Később büszkén újságolta, hogy fölvetették a rádióhoz, mert XY „odatelefonált”. (A '90-es évek

vége felé járunk.) Mi két év után diplomáztunk, és tanítói (ún. kisdiplomát) kaptunk, majd újabb két év után újabb diploma: a tanári oklevél következett, amelyet egyesek professzorinak mondtak, de az (profesor) erre vonatkozóan csak szerb szövegkörnyezetben érvényes. Egyébként ékes cirill betűs diplomát kaptunk, miszerint a magyar nyelv és irodalom stb. tanára vagyunk.

A joghurtforradalom

Itt, a vajdasági képviselőházban éltem meg a joghurtforradalmat 1988 októberében. Bentről néztük megdöbbenve, hogy micsoda disznóolat csinálnak a „fölszabadítók”, tudniillik minket szabadítottak föl a saját autonómiánk alól! A telefont kikapcsolták, teljesen el voltunk vágva a külvilágtól. Fordító kollégánk volt a leváltandó képviselőházi nagyfőnök felesége, ő a férje életét féltette, s szinte állandóan zokogott. A „forradalmárokat” egyrészt importálták – csak a jó ég tudja, honnan. Vasúton érkeztek (utóbb az egyik legsúlyosabb vád szerint ezeknek nem adott a kormányunk még ivóvizet sem), meg teherautókhoz kapcsolt platós pótkocsin szállították őket ide. Tökrészek voltak (magam is láttam, mert kiszöktem, hogy hazamenjek, és megmondjam a gyerekeimnek, ne menjenek iskolába), pálinkásüvegeket, mindenféle szemetet dobáltak szét. Lövöldöző „lakodalmi” tömeg valósította meg a forradalmat – egyrészt. Másrészt az újvidéki Jugoalat munkásai. Azé a szerszámgépgyáré, amelynél az egész országban nem volt modernebb gyár, ahol miniszteri fizetések voltak, ahol a munkásoknak szinte a kisujjukat sem kellett megmozdítaniuk. Ezek a munkások később a kormányváltás után (jutalmul!) évekig, tulajdonképpen a nyugdíjjogosultságukig megkapták a teljes fizetésüket, annak ellenére, hogy nem kellett, de nem is volt hol dolgozniuk, tudniillik a teljesen automatizált szupergyárat egyszerűen bezárták. Újvidéken volt még egy ilyen gyárunk, a Jugodent, azt is bezárták.

Hogy a joghurtforradalom honnan kapta a nevét, a mai generáció már nem tudja, de akkoriban mindenki (?) tudta azt, hogy „a szeren-

csétlen szomjazó felszabadító” tömegnek a tejgyár rekeszszámra szállította a tejet meg a joghurtot, de érdekes, hogy a tüntetők **bontatlan** joghurtos poharakkal dobálták meg „az áru-ló autonómiás” (vajdasági) kormány épületét. Ó, Istenem, kit árultunk mi el?! (A fordítószolgálatot akkor a középső emeletre költöztették, védet-tebb, zárt (!) részre.) Nevetséges... A falhoz vá-gott joghurtoktól természetesen senki sem sérült meg, a látvány azonban nagyon lehangoló és asszociációkat keltő volt... Hogy az épület körül felhalmozódott szemetet hány nap alatt takarítot-ták el, és hogy mennyi idő alatt nőttek meg az eltaposott gyönyörű petúniák, kitépett orgona- és rózsabokrok, valamint a fák (amelyekkel tüzeltek a „forradalmárok”, hogy megmelegedjenek), ar-ról ne is szóljak.

Formalizmus volt a törvényfordítás. Akadt azon-ban szép munkánk is, például amikor dr. Branka Lazić kiskerti (mezőgazdasági) szakkönyvét fordít-tottuk, amely nem túl magasröptű, de nagyon hasz-nos, és a fordítást jól meg tudtuk oldani. Mulatságos volt, amikor a laskagomba termesztéséről szóló út-mutató szakjegyzéket kellett szerbre átültetnünk. Magyarországtól vettük át, addig nem is hallottunk erről a gombamozgalomról. Még a laskagomba neve után is kutatni kellett. Végül nagy nehezen azonosítottuk: bukovača. Meg is született a mű, szerintem egész jó és szakszerű lett. (Most ka-jánul mondom, hogy szerintem erre a gombára gondolt az a bizonyos politikus, aki: sötétben trá-gyával etetett gombákat emlegetett, noha a gom-ba növény, így nem szokták etetni!)

Leghiábavalóbb és legnehezebb munkánk az építési szabályzat, előírások, normák, szab-ványok jegyzékének a lefordítása volt. Napo-kat (!) töltöttünk egy-egy szakszó azonosítá-sával, hisz szakszótárak nem voltak. Órákig vadásztunk a szakkifejezésekre, tűt kerestünk a szalmakazalban. (Csak egy példa: *vertikalni vod*, magyarul: felszálló vezeték – Szegeden, ahol most élek, minden panelházban nagybe-tűkkel fel van tüntetve, mi napokig kerestük. MCSL majd megfojtott, milyen hülyeség ez: „Hova száll fel?”)

Fölháborító volt, hogy szerb anyagot tanulnak a magyar gyerekek főleg történelemből, hisz az tudatformáló. Szerb kollégáim nem értették, miért berzenkedem. Gyakori megjegyzésük volt: „Katika pa ti uvek...” (Katika, hát te mindig...) – elég erős negatív felhanggal. Tudniillik a társalgási nyelv közöttünk a szerb volt.

Változó idők. Rengeteg mellékkeresethez juthatott az, aki szemfüles volt, vagy igyekvő, esetleg nem volt családja, és ráért (l. *tezga*, erre a bizalmas kifejezésre nem tudok teljes értékű magyar megfelelőt, a színházi életben a haknizás járja, a jugó magyar *tezgázott*...). Aki bírta, marta. Egy pluszfizetésnyit is megkereshetett. Fordítottak teljes újságokat (Képes Ifjúság, Hét Nap, Dolgozók), magyarra pedig a Komunist újságot és a Tito-összest!!! Készülőben volt a horvát (?) enciklopédia is, de ez félbemaradt, amikor Jugoszlávia szétesett.

Megalázó letiltások, jelentések, besúgások

Lefordítottuk egy ismert szerzőnek, ha jól emlékszem, Rotbartnak a kéziratát a razziaról (l. hideg napok). Rengeteg adatot gyűjtött, igazi tényfeltárást végzett, sok tévhitet helyreigazított, egy kicsit „leleplező volt” – nem is értem, hogy gondolta, hogy megjelenhet. NEM JELENT MEG, NEM ADTÁK KI, VISSZAVONTÁK VAGY LETILTOTTÁK. Mi a fordítás révén tájékozottabbak, gazdagabbak lettünk!

A tolmácsolással mély vízbe dobtak, mint a kismacsok. A képviselőházi üléseken a felszólalásokat (többszörösen bebiztosítandó) egyidejűleg rögzítették magnószalagon, írógépen és gyorsírással. Így, adott alkalomkor, nem lehetett semmit letagadni... Fő a bizalom! Eközben mi még szimultán tolmácsoltunk is, ami nagyon nehéz volt a magyar nyelvnek a szerbtől eltérő szerkezete miatt, tanfolyamon kellett volna tanulnunk, mint ahogy a konzekutív tolmácsolást is, amikor az előadó szakaszokra bontja a beszédét, a tolmács pedig jegyzeteket használva, szakaszonként végzi a munkáját. Ez könnyebb, főleg ha a politikus megértő. Meghatározó élményem volt, amikor Pozsgay Imrével zajlott le egy esemény. Ezt követően azt mondta az igazgatónk, hogy írjak erről jelentést. Micsoda? Miről?

Mi vagyok én? Kém, besúgó, ügynök? Hisz volt ott besúgó elég, tudtam, tudtuk róluk, hogy értenek magyarul, annyira azért sosem bíztak meg bennünk... Nagyon csúnya, megalázó, „nem mindegy” helyzet alakult ki, nagy vita kerekedett. Házi őrizet... Nem mehettem haza. Megalázó volt még az is, hogy valaki MEGÍRTA A JELENTÉST AZ ÉN NEVEMBEN! (Tudniillik: „Ezek a magyarok már megint át akarnak minket verni!”)

Megtörtént a joghurtforradalom, elúszott Vajdaság és Koszovó autonómiája, s mi már nem törvényeket fordítottunk, és nem is magyarra! Azt hiszem, ez volt a legsötétebb időszaka a munkámnak.

Elsősorban a Magyar Szó, esetleg a Hét Nap bizonyos cikkeit kellett szerbre átültetnünk. Reggel „fönről” letelefonáltak, kinek melyik cikke FOROG FENN. Voltak bejáródott pácienseink, megbízhatatlan, megbélyegzett, „autonómiás” újságírók, akiknek az írásait MINDIG le kellett fordítanunk... – undort keltő.

Ekkor kelt szárnyra a tükörfordítás netovábbja: JÓL NEKÜNK JÖTTEK! – DOBRO NAM DOŠLI! – sokáig így köszöntünk egymásnak.

Egyre több vitám volt, hisz szó és szó közt óriási a különbség... Szinonima, hangutánzó, hangulatfestő szó stb. Én akkor már mindent fordító lettem, tolmács, lektor – mindenek.

Egyszer kivételesen magyarra kellett átültetni egy szöveget. Jött nagy dérral-dúrral az egyik kisleány: „Óriási hibát követtél el, egybeírtad a mindenszenteket?!” Hú..., na aztán elsimult, mert az ünnepet így kell írni.

Meggyűlt a bajunk a *Vergődő madárral* is, az 1944-es magyarítás szabadkai emlékművének szerb elnevezésével. Az újság akkor még Turulnak titulálta, s én – szerb szövegben – meghagytam a turult, mondván: a turul a magyarok ősi totemállata, kitalált lény, isten; végigkíséri az egész honfoglalást, nem lehet lefordítani, nincs megfelelője más kultúrákban... A szerb kultúrában sincs ilyen madár. Egyszerűen nem értették meg, vagy nem akarták, vitaüregnek megfelelt... Persze, az okosok elkeresztelték valaminek. Azt hiszem, soko lett. Hogy a Vergődő madarat hogyan ültették át később, azt nem tudom, mert ezt a jelzős szerkezetet alárendeléssel lehet csak megoldani...

Alávaló, megalázó, gyalázatos munka volt ez. Besúgónak éreztem magam... Nem is csináltunk mást, mint a Magyar Szó gyanús cikkeit fordítottuk. Voltak köztünk olyanok, akik törtéteve túllihegték a dolgot, s nekikezdték az inkriminált újságírók cikkének fordításához, még mielőtt megrendelték volna tőlünk a NAGYOK. Egyszer kegyetlen összetűzésem volt Major Nándorral (ő is valamiféle nagyfőnök volt), raportra rendelt magához, mondván: hogy merészeltem BÁNYAI szövegébe „belemászni”. Szó szót követett, s azt válaszoltam: „Rendben, jöjjön ide a szerző!” A szerző nem jött, de a javításomat jóváhagyta.

A Magyar Szó betiltása

Amikor az a bizonyos botrány kitört, hogy a Magyar Szót betiltották, s a Magyar Szó-sok azzal feleltek, hogy tüntetően egy üres lap jelent meg a kioszkokban, akkor velünk akarták lefordíttatni a Dnevnik szerb napilapot és Magyar Szóként kiadni!!!

Áthívtak bennünket a nem tudom melyik atya-úrstenhez. (Rengeteg nagy- és kisleány, helyettes, a helyettes helyettese és miegymás volt fölénk rendelkezve, ők nem magyaráltak, csak PARANCSOLTAK...) Akkorra én már nagyon kiborultam, és ott a helyszínen leordítottam a páváskodó Vlaovics Józsefet és társait. Megmondtam neki áperthe (keréken), hogy sajnos, mi kisemberek vagyunk – ha kiadják az ordrét, nekünk meg kell csinálnunk, családunk van, élnünk kell. Nincs munka, nincs más állás, nincs semmi, nincs hova mennünk... Kényserhelyzetben vagyunk, de akkor is: vegyék tudomásul, hogy A LEFORDÍTOTT DNEVNIK SOSEM LESZ MAGYAR SZÓ... Utóbb, persze, született valami kompromisszum... Mindig mindenre született valami jó (megalkuvó) megoldás.

Az autonómia tehát, amely egyébként is olyan gyöngye volt, mint a harmat, megszűnt, a híreshírhedt fordítószolgálat fölszámolódott, majd újraelakult, de én már nem vettem részt benne. 1995-ben 53 évesen nyugdíjba kerültem (én választottam ezt a lehetőséget a munkaközvetítő helyett, akkor már tömegével voltak a munkanélküliek, különben is, ki vesz föl egy 50 év körüli volt képviselőházi fordítót, inkriminált hölgyet). A nyugdíjhoz hiányzó két-három hónap szolgálati

időt nagy kegyesen „meg is vette” a tartományi képviselőház, hogy meglegyen az ún. kordkezelvényes jogosultság feltétele.

Dolgoztam én utána sok mindent. Árultam kioszkban újságot, őriztem szilvatermést, bérelt kertben a B. Lazić-könyv szerint természettem paradicsomot (gyönyörűen beért, majd a bérlőtársam cakompakk ellopta), végül órákat adtam (korrepetálás németből). Az önbizalmam, önértékelésem teljesen megrogyott, bár a németet tanuló diákom osztályelső lett, és versenyre ment. Akkoriban kezdtem szerbeknek magyar nyelvet tanítani. Bementem először is az egykori egyetememre, a Magyar Tanszékre, megkérdeztem, van-e forrás, útmutató, metodika, de semmi, csak egy nagyon-nagyon gyöngécske könyv akadt. Kitaláltam hát magamnak egy módszert (a nyelv iránti előítélet megszüntetése, a nyelvi rendszer mássága, a könnyebbségek, a hangképzés), s némi elégtétellel mondhatom, hogy két tanítványom letette az állampolgársági vizsgát, s magyar állampolgár lett (tudniillik akkor már a besorozás elől menekültek).

Szellemileg, lelkileg (és persze anyagilag is) toprongyosan vegetáltam. Ekkor történt, hogy megjelent a Majtényi Mihályról elnevezett irodalmi pályázat a Magyar Szóban. Megnéztem, kik vannak a bírálóbizottságban – értelmes, hozzáértő, jó embereknek ismertem őket –, ám tudván tudva, hogy milyenek a viszonyok, a pályázati novellámhoz a jeligét „megdupláztam”, kitalált nevet írtam a borítékba, nem a saját inkriminált nevemet. Megtörtént az elbírálás, és irodalmi fölfedezésként, ismeretlen szerzőként (hosszas utánajárás után fölfedve kilétemet) megkaptam a második díjat.

Örömmel vegyes büszkeséggel mutattam az édesanyámnak a Magyar Szóban megjelent díjnyertes munkámat. Még most is fölremlik bennem az az előkelő, de hanyag, lekicsinylő mozdulata, amellyel az újságot lesöpörte az asztalról: „Ez engem nem érdekel!” Könyvemet soha nem olvasta...

A „végzet” és az adott szó

A környezet: március 15-i ünnepség Újvidék telepi városrészében, a Petőfi Sándor Művelődési Egyesületben. Por, tolakodás, egy kislány

nyafog, sír, üvölt, hisztizik, hogy ő abból a tarka cukorkából akar, amit ott a bejáratnál árulnak. Az a CUKORKA a nemzeti színű KOKÁRDA volt...

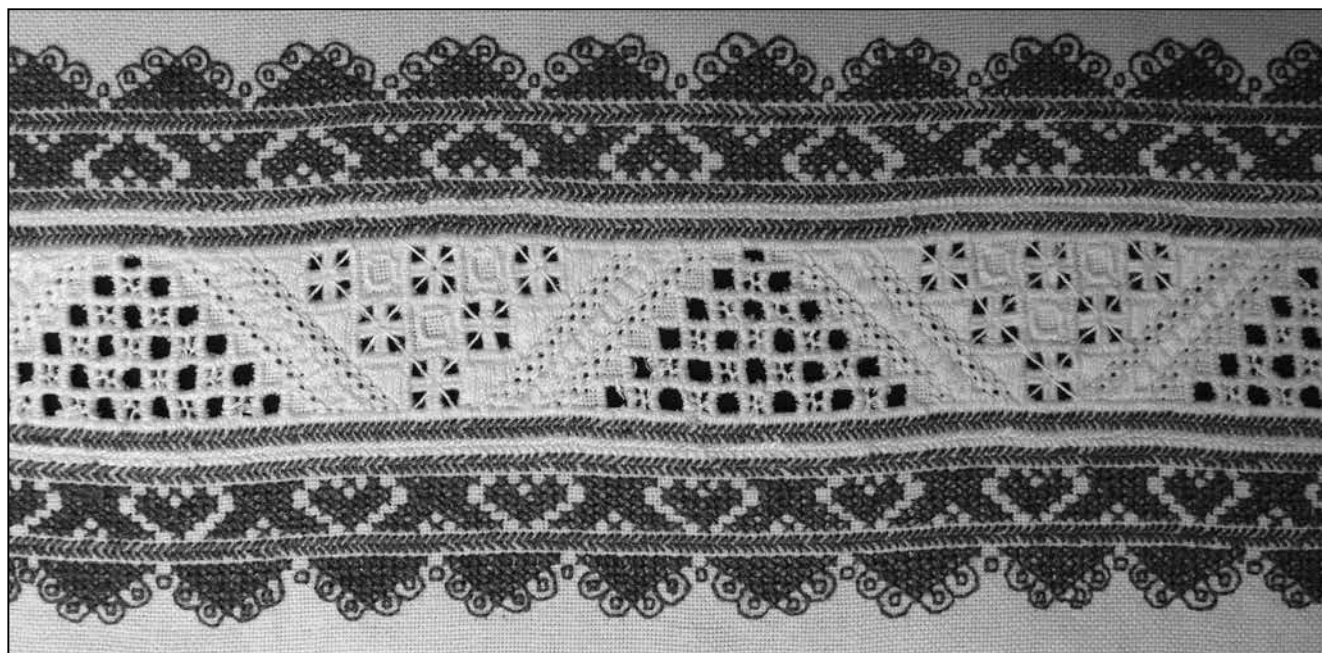
A „végzet” itt csapott le rám Bori Imre tanár úr képében.

Az előadás után odajött hozzám, igyekezett meggyőzni, érvelni, hogy miért írjak a Magyar Szóba. Vonakodtam, vonakodtam, de mégis

csak ő volt a Tanár úr – és a becsületszavamat vette. E miatt az adott szó miatt kezdtem a Magyar Szóba küldeni a novelláimat. Csodálom, s még most is alig hiszem el, hogy Bori Imre annyira jól ismert, és tudta: engem az adott szó kötelez. Tehát a tanár úr bűne, ő beszélt rá az első könyvem megírására is – bár később alighanem megbánta, hisz törököt fogott velem...

Sárközi díszítménnyel hímzett kislányruhák

Zobor-vidéki díszítmény egy női ünnepi ingujjon